

TĀLĀKIZGLĪTĪBAS KURSS
NOVADPĒTNIECĪBA: MANTOJUMA SAGLABĀŠANA UN KOMUNIKĀCIJA

Bauska Plosta tilts.

UPJU TĪKLA STĀSTI
BAUSKAS NOVADA DABAS UN NEMATERIĀLĀ MANTOJUMA VĒRTĪBAS

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

SATURS

- 1 Bauskas novada kultūras mantojuma vērtības meklējot //**
Sanita Behmane-Baibakova, Kultūras mantojuma pārvaldība un komunikācija
- 2 Robežupes Mēmeles stāsti. Upe šķir, bet ...vieno //** Laima Indriķe,
Skaistkalnes novadpētniecības krātuves krājumu glabātāja, tūrisma speciālists
- 3 Digitāla novadpētniecības mape “Īslīces upīšu stāstus meklējot” //** Dace Kuzmina-Spale, Rītausmu bibliotēkas vadītāja
- 4 Nostāstu kolekcija “Rundāles upju mazie noslēpumi” //** Aelita Ramane
Pilsrundāles bibliotēkas vadītāja
- 5 Iacavas un apkārtnes upes, upju projekti //** Kārlis Sinka,
biedrība “Arhīvs”
- 6 Bārbeles pagasta Iacavas upes stāsti //** Santa Reķe, biedrība
“Bārbeles mantojums”
- 7 Makšķerēšanas un vēžošanas tradīcijas Bārbeles pagastā //**
Elīna Jegorova, biedrība “Bārbeles mantojums”
- 8 Digitalizētu tekstu kolekcijas “Upes” veidošana un iespējas //**
Madara Maslova-Konrāde, Bauskas Centrālās bibliotēkas galvenā bibliogrāfe

BAUSKAS NOVADA MANTOJUMA VĒRTĪBAS MEKLĒJOT

2175 km², 42520 iedzīvotāju

2 pilsētas un 18 pagasti

Muzeji:

1 valsts

3 muzeji

2 novadpētniecības centri pašvaldības

5 privātie

22 kultūras iestādes:

kultūras centri

kultūras nami

tautas nami

saieta nams

daudzfunkcionālais centrs

multifunkcionālais centrs

kultūrtelpa un kultūra

35 bibliotēkas

Arhitektūras: dažādas pārvaldības
muižas un pilis

Arhitektūras un sakrālais: aptuveni 14
baznīcas, ieskaitot drupas

Pieminekļi un piemiņas vietas

Dabas liegumi, takas, parki, dižkoki

Nemateriālais kultūras mantojums:
folkloras kopas, tradicionālās
amatniecības prasmes, mutvārdu
tradīcijas, paražas, rituāli un svētki,
tautas teātri, kulinārais mantojums,...

Neapkopots daudzums privātas pārvaldības mantojuma

IZMANTOJAMIE AVOTI

jeb tīmekļvietnes, kurās var atrast daļu no Bauskas novada kultūras mantojuma

Bauskas novada tīmekļvietne: www.bauskasnovads.lv

Kultūras pieminekļu uzskaites karte: <https://karte.mantojums.lv>

Militārais mantojums: <https://militaryheritagetourism.info/lv>

Latvijas kultūras datu portāls: www.kulturasdati.lv

Google karte: <https://www.google.com/maps>

Dabas datu pārvaldes sistēma ozols: <https://www.daba.gov.lv/lv/dabas-datu-sistema-ozols>

ROBEŽUPES MĒMELES STĀSTI

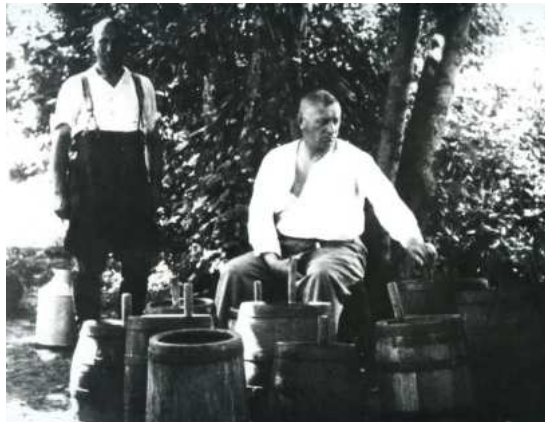
Lasāmi Skaistkalnes novadpētniecības krātuvē un
Bauskas Centrālās bibliotēkas tīmekļvietnē, sadaļā [Digitālā novadpētniecība - Upes](#)

Upe šķir, bet “business” vieno.

Kad **zosu ganāmpulks** bija izaudzis, sarunātā vēlā vakarā no pretējā krasta tas **tika dzīts pāri upei**. Par vienas zoss noplūkšanu māksāja 2 latus.

Upe šķir, bet alus vieno.

Kad Dauguvietis sāka **alu kāst mucās**, robežsargs ļoti ātri brida pāri Mēmelei. Bet otrā krastā **skanēja: “Lai dzīvo Latvija!”**, **“Už Lietuva, už Lietuva!”**

Upe šķir, bet mīla vieno.

“Nekad neesmu gribējusi vīru lietuvieti. Pirmkārt jau dēļ uzvārdiem - negribēju būt nekāda “iene” (..). Tiku pie uzvārda Kuzma, kam nevar piekarināt nekādas galotnes (..)”

ĪSLĪCES UPĪŠU STĀSTUS MEKLĒJOT: ĪSLĪCES UN PLĀNĪTES STĀSTI

Apkopoti fiziskā un digitalā mapē (procesā).

1. **Dabas mantojums** // ekosistēma un tās pārmaiņas

2. **Dzīvais mantojums** // atmiņu stāsti:

- **Plūdi un saimniecība (1940. gadi)** – vietējo iedzīvotāju atmiņās Plānītes upe pavasaros kļuva bīstama. Upes ūdens appludināja pļavas un ceļus, un cilvēkiem nācās glābt lopus un mantas, pārvietojoties pat ar laivām (Gunita Esīte par tēva atmiņām).
- **Upe kā bērnu piedzīvojumu vieta (1950. gadi)** – sausās vasarās Plānītes upe vietām izžuva, un bērni tās gultni izmantoja kā taku. Divas meitenes reiz pa izžuvušo upi devās pie kaimiņiem pēc konfektēm, izraisot lielu satraukumu mājās (stāstītāja: Rīta Šķērse; dalībnieces: Ruta Liepa (Šķērse) un Astrīda Kocere).

Teodors Karaša. *Plānītes upe pavasarī.*

Glezna. Digitālā bibliotēka. Pieejams: <https://digitalabiblioteka.lv/> (skatīts 26.02.2026).

3. Materiālais mantojums // preses arhīva liecības

- **Upes gultnes pārveide (1951):** Lai novērstu kolhozu "Komunārs", "Ļeņina" un "Vorošilova" lauku applūšanu, Jelgavas MSS veic Plānītes bagarēšanu un Īslīces padziļināšanu.
- **Ekoloģiskā krīze (1983):** "Komunisma Ceļš" ziņo par kritisku Īslīces stāvokli - masveidā iet bojā zivis kolhozu "Uzvara" un "Ļeņina" fermu neattīrīto notekūdeņu dēļ.
- **Saimnieciskā nolaidība (1989):** Žurnāls "Dadzis" fiksē ekosistēmas bojāeju - 140 metru posmā simtiem nobeigušos zivju un vēžu, kamēr attīrīšanas iekārtas darbojas tikai "uz papīra".

Plānītes upes padziļināšana.
"Komunisma Ceļš" 13.01.1952.

Vēsturisko liecību apkopošana un atziņa: Darba pamatā tika atlasīti un apkopot materiāli no digitālās bibliotēkas un periodikas izdevumiem, kā arī dokumentētas Īslīces pagasta iedzīvotāju subjektīvās atmiņas par dzīvi pie Īslīces un Plānītes upēm. Šī darba galvenā atziņa ir tāda, ka *upes nav tikai ģeogrāfiski objekti, bet gan dzīvas vēstures krātuves, kurās atspoguļojas saspīlējums starp dabisko ainavu, cilvēka saimniecisko iejaukšanos un cilvēku atmiņām.*

RUNDĀLES UPJU MAZIE NOSTĀSTI

- Rundāles pagasts ir viena no Bauskas novada administratīvajām teritorijām Lielupes kreisajā krastā. Īslīces upe ar Bērsteles pieteku veido **Dzirnavu ezeru**. Pilsrundāles centrā atradās divas dzirnavas - 18. gs. beigās celtās Rundāles muižas ūdensdzirnavas un vējdzirnavas. Rundāles muižas ūdensdzirnavas ir izdevies saglabāt līdz mūsdienām.
- Pār Īslīces upi kursēja **mazbānītis**, jo tā bija lauku dzelzceļa līnija Meitene-Bauska.

“Rundāles Šuvalovs (Pjotrs) sarīkojis Dzirnavu ezerā tīkla zveju un vīri izvilkuši tik milzīgu līdaku, ka nav varējuši izvilkt malā. Šuvalovs licis ar flinti nošaut, tad tikai tā dabūta malā. Dzirnavnieks stāstījis, ka viņam bieži zuduši pīlēni un ticējis, ka tos aprijusi šī līdaka.”

Klausoties pagātnes soļos. Vesmanis, F.

RUNDĀLES UPJU MAZO NOSTĀSTU KOLEKCIJAS TAPŠANA UN PIELIETOJUMS

- Nozaru un daiļliteratūras izpēte
- Digitālās bibliotēkas materiālu atlase un apkopojums
- Fotogrāfiju kolekcijas veidošana
- Nostāstu un cilvēkstāstu apkopošana
- Videosižetu veidošana, izmantojot apkopoto materiālu un stāstus
- Publikācijas bibliotēkas sociālajos tīklos ar kopienas iesaisti un atgriezenisko saiti
- E-izdevuma veidošana

IECAVA UN APKĀRTNE

Upe un pietekas

Misa
Briede
Vērgupe
Ģedulis
Ikstrums
Sodzeris
Podzīte
Smakupe
Putrupe
Jāņupe

Plosta krogs
Plostgali

KOKU PLUDINĀŠANA IECAVĀ

Kalna dzirnavu dīķis

Darbs pludinātājiem lecavā -

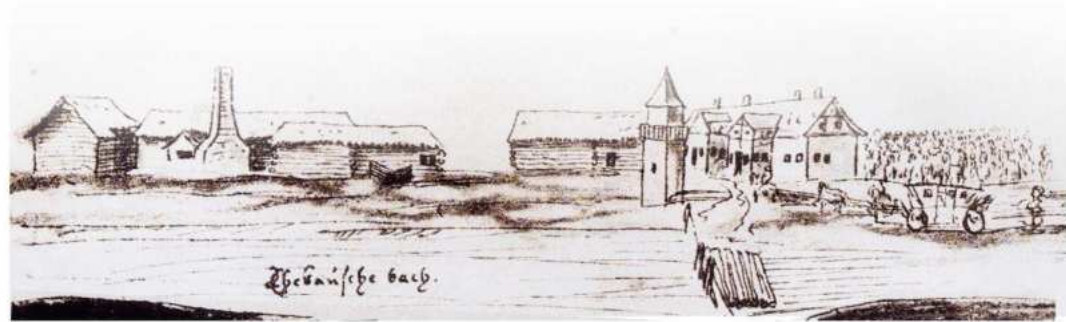
- Kalna dzirnavu slūžas;
- Lejas dzirnavu slūžas;
- Grienvaldes dzirnavu slūžas;
- krāčainā, seklā, līkumotā
upes gultne parka teritorijā.

Vienā pludināšanas ciklā
pa lecavas ūdeņiem
1930tajos gados pludināts
vidēji 15 000 baļķu
un 5000 steru malkas.

IECAVA

Kalna dzirnavu dīķis

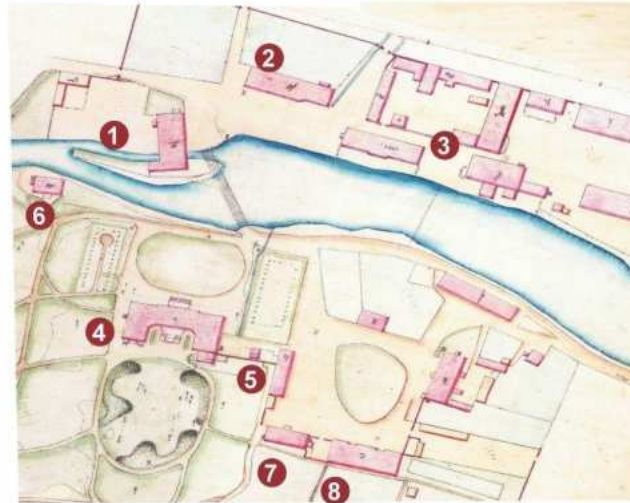
Iecava 1661.g. J.R. Šturma zīm.

Labajā krastā

- Kalna dzirnavas (1)
- Grūbu krogs (2)
- Spirta dedzinātava (3)

Kreisajā krastā

- Iecavas muižas komplekss -
 - pils (4)
 - bibliotēkas korpuss (5)
 - veļas māja (6)
 - stallis (7)
 - klēts (8)

Sena gravīra, sens plāns. Kokus vairs nepludina. Dīķa vairs nav. Kā mainās kultūrainava?

IECAVAS MUIŽAS PILS - "Zaļais labirints"

Iecavas pili tagad varēs skatīt dzīvžoga stādījumos kuri izveidoti 2024. gadā, līdzās 2015. gadā renovētajam bibliotēkas korpusam.

Iecavas muižas pils
uzcelta

1811

nodedzināta drupas nojauktas

1915

1925

"Zaļais labirints" "Digitālais fantoms"

2024

2026

Pils bibliotēkas korpusss

uzcelts

1908

ugunsgrēkā cieš, bet saglabājas

1915

pārtikas veikals

1950

renovācija, piebūve - Mūzikas un mākslas skola, Dienas centrs

2015

KALNA DZIRNAVAS

Skaistās un vērtīgās Kalna dzirnavas tika sagrautas 1944. gada septembrī, PSRS aviācijas bombardēšanā.

Bijušas iezīmētas jau 1797.-1801. g. lecavas muižas plānā. Dažādos laikos te notikusi graudu malšana, bīdelēšana, vilnas un filca apstrāde, vadmalas aušana, vērpšana, kā arī kokapstrāde.

Pēc kara šeit darbojās kokzāģētava un Sadzīves pakalpojumu kombināta darbnīcas, 1984.g. tika uzcelts specializētais VAZ autoserviss.

Dzirnavas, austuve, kokzāģētava

1797

iet bojā
bombardēšanā

1944

kokzāģētava

1946

sadzīves tehnikas
remontdarbnīca

1964

autoserviss

1984

nojauc
dambja paliekas

2014

lietotu
preču veikals

2020

PIENOTAVA

Pēc ugunsgrēka 1905. gadā Grūbu krogs tika pārbūvēts par pienotavu un sierotavu muižas vajadzībām.

1926. gadā lecavas piensaimnieku biedrība šeit ierīkoja modernu pienotavu.

Padomju periodā tā tika paplašināta un darbojās kā lecavas pienotava līdz 1991. gadam.

2013. gadā ēku nojauca un uzbūvēja lielveikalu.

Grūbu krogs

muižas pienotava

lecavas piensaimnieku
biedrības pienotava

lecavas pienotava

ēka tiek nojaukta

veikals TOP

1797

1905 - 1920

1926 - 1940

1956 - 1991

2013

2015

IECAVAS SPIRTA DEDZINĀTAVA

Iecavas spirta dedzinātava būtiski mainījusi savu izskatu, bet, vienīgā no apkārtnē esošajām iestādēm saglabājusi savu funkciju - alkohola ražošanu.

1930tajos gados Iecavas spirta dedzinātava vienīgā Latvijā ražoja ogļskābo gāzi. Ķemeru snatorijai ārstnieciskajām procedūrām.

Fon der Pāleņu dzimtas lolojums, ķimelis "Eckau OO Kümmel", kuru eksportēja arī uz Franciju, pieminēts pirmajā franču kokteiļu grāmatā 1889. gadā (autors Émile Lefeuvre).

Muižas alus brūzis

1788

Eckau Kümmel

1805

nomnieks J. Bariss

1922 - 1928

īpašnieks E. Tidemanis

1930 - 1940

sagrauta bombardēšanā

1944

Iecavas spirta rūpnīca

1954 - 1991

Iecava deistillery (ISD sia)

2004

IECAVAS MUIŽAS KLĒTS

Otra vecākā ēka Iecavā
pēc luterāņu baznīcas.
Pielietojums - klēts, vēlāk noliktava.
2011. gadā biedrība "Arhīvs" šeit izveidoja
Iecavas vēsturei veltītu ekspozīciju,
vēlākajos gados to papildinot.
Tomēr kopš 2021. gada tā vairs nav
publiski apskatāma.

Muižas klēts

Iecavas pag. valdes klēts

MTS noliktava

P/S Dartija noliktava

būvmateriālu veikals

Iecavas vēstures ekspozīcija

noliktava

1779 - 1918

1918 - 1940

1945 - 1952

1952 - 1991

1991 - 1998

2011 - 2021

2021-

BĀRBELES PAGASTA IECAVAS UPES STĀSTI INETES ELEKTROSTACIJAS BŪVNICĪBA

- Atradās pie Jukatu dzirnavām
- Sāka celt 1950. gadā
- Paredzētā jauda 84 kw
- Tika ieguldīti 200 tūkstoši rubļi

BĀRBELES PAGASTA IECAVAS UPES STĀSTI

MAKŠĶERĒŠANAS UN VĒŽOŠANAS TRADĪCIJAS

Tradicionālās prasmes

- makšķerēšanas un vēžošanas rīku izgatavošana (*piem. dukuru auda no pašu gatavotiem linu diegiem*)
- makšķerēšanas un vēžošanas metodes (*krītiņi, dūlēšana, purgāšana u.c.*)
- zināšanas par upes sezonālo izmaiņu etekmi uz lomu

Mutvārdu tradīcijas par makšķerēšanu un vēžošanu

- stāsti
- ticējumi un parunas (*vēžoja tikai tajos mēnešos, kuros nav burta 'r' / katram vēžotājam jābūt labam varžu ķērājam un dīrātājam, vai jābūt labos draugos ar gaļas kombināta direktoru u.c.*)
- "vietējās" anekdotes par makšķerēšanu un vēžošanu
- zvejas rīku nosaukumi (*kabenis, purga, pīcka u.c.*)
- apvidvārdi (*šektaiņi, brade, blinst u.c.*)

Zivju un vēžu pagatavošanas tradīcijas

- zivju cepšana ugunskurā
- zivju sālīšana un žāvēšana
- vēžu vārīšana

Dzīvesveids saistībā ar upi, makšķerējot un vēžojot

- izpratne par dabas ritmiem upē
- sezonālo darbu cikls (*dukurs bija jānoauž līdz bites riktējās spietot u.c.*)
- iztikas ieguves avots
- cieņa pret upi kā resursu un atpūta pie upes

Makšķernieki lecavas upē, Bārbeles pagastā. 1931.gads.
Izmantoto attēlu oriģināla glabātājs: Bārbeles pagasta bibliotēka.

BĀRBELES PAGASTA UPJU STĀSTI MAKŠĶERĒŠANAS UN VĒŽOŠANAS TRADĪCIJAS

- Ar upi saistītās tradīcijas un prasmes veido nemateriālo kultūras mantojumu. Makšķerēšana, vēžošana lecavas un citās Bārbeles pagasta upēs bijusi **ne tikai brīvā laika nodarbe, bet arī zināšanu un pieredzes kopums**, kas veidojies paaudžu laikā.
- Vietējie iedzīvotāji pārzināja upes raksturu, tās sezonālās izmaiņas, piemērotākās makšķerēšanas vietas un tradicionālās ķeršanas metodes. Šīs zināšanas bieži tika nodotas stāstos, pieredzē un kopīgā loma ķeršanā.

[..] Līz, reiz es Tevi mīlēju -
Tas bija tā ap pavasari,
Kad Ķeru līcī bij mums telts,
Ko sedza zaļi alkšņu zari.
Līz, vai Tu to vēl atceries,
Kad dūkstīs dega mūsu skali,
Kad vēžu ķerot lūkojos,
Kur Tavi brūnie ceļu gali [..]

(Vitolds Žibelis, Čigāna dziesma, 1928.
Ķeru līcis atrodas Bārbelē
pie lecavas upes)

Vēžotāji Bārbelē, 1928.gads.

Vēžošana lecavā, Bārbelē, 1950-60.gadi.

Romantika lecavas ūdeņos. 1930-tie gadi.

DIGITALIZĒTU TEKSTU UN STĀSTU KOLEKCIJAS “UPES” VEIDOŠANA UN IESPĒJAS

- Vietne, kur smelties **reiz drukāta teksta** bagātībā un vēstījumā par Bauskas puses upēm.
- Raksti par cilvēka iecerēm, izmantojot upju spēku, un par upju plāniem, kas nav jāsaskaņo ar cilvēku. **Cilvēkstāsti**.
- Augstvērtīgi ieskenētu tekstu kolekcija:
 - lejupielādes iespējas;
 - ietverami arī jaunākie materiāli (nav redzami periodika.lv);
 - reģionālais laikraksts, pašvadības informatīvais izdevums.
 - publicistikas īpašība - uztverama valoda;
 - viegli papildināma kolekcija, avoti iemaināmi pret unikālākiem / plašākiem vietas ierobežojuma dēļ;
 - kopienā “dzīvas” atmiņas, saistošs temats.

UPES

Digitalizētu tekstu un
stāstu kolekcija

KOPSAVILKUMS / REZULTĀTI

- 1** Sākta veidot vienota Bauskas **novada kultūras mantojuma tabula** (procesā).
- 2** Piefiksēti **stāsti par Mēmeli kā robežupi**. Upe, kas šķir un vieno cilvēkus dažādos laikos gan sociāleekonomisku, gan politisku un izklaidējošu iemeslu dēļ.
- 3** **Digitālā novadpētniecības mape** "Īslīces upīšu stāstus meklējot": atmiņu stāsti un periodikas materiāli.
- 4** Veidošanas stadijā top **nostāstu kolekcija** "Rundāles upju mazie noslēpumi", izmantojot cilvēkstāstus, intervijas un publikācijas, kas papildinātas ar fotogrāfijām.
- 5** **Aizsākta jauna tēma** - "Plostniecība Zemgalē", papildināta dokumentu mape "Mainīgā lecavas kultūrainava".
- 6,7** Apgūstot novadpētniecības krājumus bibliotēkā un skolā, pētīt ūdens dzirnavu vēsturi un makšķerēšanas un vēžošanas tradīcijas.
Ideja - veidot pasākumu pie upes "Upe nesa stāstu" - vietējās kopienas stāsti, izstāde un zivju zupas vārīšana.
- 8** Digitalizētu **tekstu un stāstu kolekcijas "Upes" izveide**. Mērķis - papildināt ar unikāliem cilvēkstāstiem un informatīvi neparastiem rakstiem.

UPJU TĪKLA STĀSTI. BAUSKAS NOVADA DABAS UN NEMATERIĀLĀ MANTOJUMA VĒRTĪBAS

PALDIES!

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

2027
Nacionālā
attīstības plāns

Lielupe
lauku partnerība

Dobeles rajona
lauku partnerība

partnerība
KAMINI

BAUSKAS RAJONS
lauku partnerība

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

Bauska Plosta tilts.